

ERDÉLY MÁSODIK MAGYAR IRÓNEMZEDÉKE.

Irta: *Pusztai-Popovits József.*

AZ ERDÉLYI magyar nemzetkisebbség életében a «Vásárhelyi Találkozó» nemcsak az eddigi politikai, gazdasági, valamint szociális külső és belső vonalvezetés szellemében jelentett változást, hanem változást jelentett az eddigi kultúraktivitás szellemében is, elsősorban pedig irodalmi koncepcióban. Ugyanis nyomban a «Vásárhelyi Találkozó» lezajlása után, miként a politikai, illetve erdélyi magyar közéletben, úgy az erdélyi magyar irodalomban is egy teljesen új szellemű, más lelki beállítottságú fiatal korosztály jelentkezett.

Ez a fiatal erdélyi korosztály búcsút intett az idős erdélyi magyar írónemzedéknek — amelytől irodalmi műveltségét és nemzetkisebbségi magyar kultúráját nyerte — s irodalmi értelemben nagykorúsította önmagát. Sőt mi több, ugyanakkor önállósította is önmagát. Irodalomtörténeti szempontból ez jelentőséggel bír, mert ettől a pillanattól kezdve az erdélyi magyar irodalomban befejeződött egy nem is olyan régi korszak és megkezdődött egy új korszak, amelyben az eddig csak egyedenként mutatkozó nemzetkisebbségi erdélyi magyar fiatal regényírók, elbeszélők, költők, drámaírók és tanulmányírók már nemzedéki csoportként jelentkeztek.

Az irodalomban, a politikától eltérően — ahol rendszerint egy kimagasló történelmi esemény, vagy új ideológia felbukkanásától kezdve számítják a nemzedéki jelleget — mindig egy írói korosztály, esetleg több írói korosztály bizonyos jellegzetes közös vonása határozza meg a nemzedéki jelleget. Ezt a közös vonást rendszerint nem az író, hanem a műbíró fedezi fel és ugyancsak ő az, aki ennek alapján egy írói korosztályt nemzedékként nyilatkoztat ki.

Ezt az évszázados irodalmi tradíciót a most jelentkezett fiatal erdélyi írói korosztály figyelmen kívül hagyta és anélkül, hogy valaki is közös és jellegzetes nemzedéki vonásokat fedezett volna fel eddig megjelent műveikben, az azonos születési évszámokat egymásután felsorakoztatta és nemzedékké, Erdély második magyar írónemzedékévé proklamálta önmagát.

Ezt a második erdélyi magyar írónemzedéket — amelynek tagjai még nem harminc évesek, de már nem húsz évesek — az első erdélyi magyar írónemzedéktől szeparatiztikus csoportosulás és teljesen új irodalmi koncepció különbözteti meg.

Az erdélyi magyar irodalomban tehát ma már két nemzedék létezik. Nem egymás mellett, hanem egymástól különváltan, sőt már egymással szemben. Az egyik az idős írói nemzedék: a transzilvánisták. A másik a fiatal írói nemzedék: az antitranszilvánisták.

A transzilvánisták azok, akik két évtizeden keresztül csodálatos fanatizmussal hirdették, hogy létezik külön erdélyi gondolat, amelynek alapja az erdélyi liberális szellem. Ez valami haladó jelleget adott az Erdélyben lejátszódtott szellemi eseményeknek, világosabbá tette az erdélyi írók látását, a Nyugattal szorosabb kapcsolatba hozta az Erdélyben kifejlődött irodalmat, Ennek az erdélyi szellemnek a kialakulására Erdély természetileg zárt és

egységes földterülete volt nagy hatással és részben ennek is köszönhető, hogy Transzilvániában egy új, eredeti, etikailag nívósabb, tartalomban, formában és nyelvben különálló erdélyi magyar irodalom fejlődött.

Az antitranszilvánisták ezzel szemben mindezt kétségbevonják és azt hirdetik, hogy a transzilvánizmus valóban lényegi és tartalmi újítás szeretett volna lenni, de jellemvonása csak külsőségekben mutatkozott meg. A transzilvánizmus sodrában kialakult művek belső különbsége túlságosan elmosódott ahhoz, hogy belőle bárki is elvezethesse a transzilvánizmus valódi létezését. Ezért szerintük a transzilvánizmus csak üres, tartalmatlan jelszó, hamis mithosz, amely csupán az első erdélyi magyar írónemzedék agyréme, vagy legalábbis vágyálma volt. Annál is inkább, mivel a transzilvánizmus alapját képező erdélyi liberális szellem szellemtörténeti szempontból egyidős más népek liberális szellemével. Amit eddig erdélyi gondolatnak és szellemnek hittek, tulajdonképpen nem más, mint humanista szellem, vagy európai szellem. Az erdélyi második magyar írónemzedék ezért az «erdélyi» jelzót az irodalomban legfeljebb csak helyhatározói értelemben hajlandó használni. Annál is inkább, mivel meggyőződése az, hogy az «erdélyi» megkülönböztetéssel a magyarországi úgynevezett «konzervatív» irodalmi körök az erdélyi irodalmat a «nyugatos» irodalom ellen igyekeztek kijátszani.

Szerintük az erdélyi tájnak nincs meg a minden mástól különböző szellemi jellegzetességet kialakító vonzereje és hatása, a transzilvánizmus pedig nem jelentett epochális fordulatot, mert akkor maradandó hatást gyakorolt volna a magyar irodalom egészére is. Ez azonban nem következett be, mert a mai magyarországi irodalom kifejlődését el lehet képzelni a transzilvánizmus nélkül is. De fordítva nem áll a tétel. Sőt mi több, a transzilvánizmus nélküli az eredetiséget is, mert az első erdélyi magyar írónemzedék a közel két évtized alatt a magyarországi irodalom vezetőeszméi és formái szerint tájékozódott.

Ezekután önkéntelenül is felvetődik a kérdés, hogyha az első erdélyi magyar írónemzedék irodalomszemléletét, a transzilván szemléletet ez a fiatal korosztály nem vallja a magáénak és helyteleníti, vajjon melyik az az irodalomszemlélet, amelyet helyesnek és a magáénak vall; hogyha a transzilván gondolat zászlóvivőit irodalmi törvényszék elé állítja, vajjon melyik az a gondolat, amelynek zászlóvivője lesz; hogyha az erdélyi programot elveti, vajjon melyik az az irodalmi program, amelynek az erdélyi magyar közéletben való tudatosításáért és megvalósulásáért küzd?

Olyan kérdések ezek, amelyekre az erdélyi második magyar írónemzedék maga sem tud még határozott, pozitív választ adni, mert irodalmi programja tulajdonképpen még nincs is.

Hirdeti ugyan, hogy a második erdélyi magyar nemzedéknek az első erdélyi magyar írónemzedék romantikus életszemléletével szakítania kell és helyette nemzetkisebbségi valóságábrázolásra kell törekednie, mert az új életviszonyok között felnőtt nemzedék számára maga a kisebbségi élet az élet és csak a kisebbségi valóság a valóság, de tagadja, mintha ezen irodalmi világnézete az új tárgyilagosság, az új realizmus, vagy az új naturalizmus programjának szolgálatában állana. Hangoztatja ugyan, hogy a kisebbségi sorssal megtetézett valósággal farkasszemet mer nézni, nem kerüli meg a rideg valóságot, nem fázik tőle, hanem Európa felé figyel, eközben átéli magának a valóságnak a válságát és élménye alapján ennek ábrázolására törekszik, de a valóságirodalom művelését, mint kizárólagossági elvet nem fogadja el. Hirdeti ugyan, hogy a nemzetkisebbségi helyzet fokozottabb

erkölcsi felelősségének tudatában tollával az erdélyi magyar népet kívánja szolgálni, de sehol világosan nem mondja ki, hogy ezalatt a népnek nyelvén népnek írott, népről szóló irodalmat kívánja-e szolgálni. Ezt a «Vásárhelyi Találkozó» határozataiból következteti az ember, de ennek világos, körülhatárolt programját sehol sem találni meg. Hangoztatja ugyan, hogy az öncélú valóságimádattal szemben az egyéniség, a személyiség, a lélek elsőbbségéért kíván küzdeni, de ebből egyáltalán nem tűnik ki, hogy tulajdonképpen mit is akar, mert senki sem tudja, hogy ez a nemzedék mit ért ma egyéniség, személyiség és lelki elsőbbség alatt.

Programja tehát egyelőre: a programtalanság, illetve tagadása mindenféle izmusnak — a transzilvánizmustól egészen az új realizmusig — és az anyaország irodalma felé való orientáció. Ez utóbbit azzal magyarázzák, hogy induláskor indítást és döntő lökést mindig csak a törzsirodalom adhat. Ezzel szemben le kell szögeznünk azt, hogy a valódi tehetség sohasem megy a szomszédba eszméért, hanem önmagából termel ki eszmét. Éppen ez adja meg eredetiségét és nagyságát. Ha tehát a második erdélyi magyar írónemzedék a mai magyarországi irodalom szerint kíván igazodni, könnyen bekövetkezhet az erdélyi magyar irodalom dekadenciája, mert elveszti eredetiségét, szellemi ségét, zamatos nyelvezetét és a pesti irodalom sűrű függvénye lesz. Hogy ez mikor következik be, azt egyelőre még nem lehet pontosan kiszámítani. Tény az, hogy Erdély második magyar írónemzedéke az anyaország irodalmától vár mentőötletet, sőt egyes jelek arra is mutatnak, hogy ez a nemzedék bizonyos pesti irodalmi kör eszmei befolyása alá került és amit Erdélyben hirdetnek nem más, mint bizonyos pesti írók felfogása az erdélyi fiatalok ajkán. A transzilvánizmus hirtelen aktualizálódása, illetve minden ok nélküli tagadása is erre enged következtetni. Hiszen ez a nemzedék éppen akkor kezdett írogatni, amikor a transzilvánizmus létezése vagy nemlétezése a leghevesebb irodalmi vitákat idézte elő határon innen és határon túl, mégsem szólt ellene akkor, pedig abban az időben ez a téma aktuális volt. Nyilvánvaló tehát, hogy a szél Budapest felől fúj és bizonyos budapesti írói kör befolyásának tudható be az első erdélyi és a második erdélyi magyar írónemzedék között bekövetkezett szakadás.

Ez a szakadás azonban nemcsak irodalomszemléletben nyilvánul meg, hanem már fellépésében is és minden jel arra vall, hogy a második erdélyi magyar írónemzedék már várja a pillanatot, amelyben végrehajtsa az irodalmi nemzedékváltást. Erre már most készíti elő a talajt bemutatkozó irodalmi estékkel, külföldi irodalmi turnékkal és a most nemrég megjelent «Új erdélyi antológiával».

Irodalmi bemutatkozó estjét a második erdélyi magyar írónemzedék a Cenk alján meghúzódó erdélyi városban, Brassóban október 24-én az Unitárius Nőszövetség templomi estjének keretében tartotta meg. Ez volt az első lépés a nagyközönség felé. Azután kezdte szűknek érezni az erdélyi birodalmat és elindult Magyarország felé, hogy az anyaország közönsége is tudomásul vegye, hogy Erdélyben ugyan még nem került sor a nemzedékváltásra, de az első irodalmi nemzedéknek már van utánpótlása, mert felsorakozik mögötte egy újabb nemzedék.

A magyarországi irodalmi turnét a «Láthatár» című nemzetkisebbségi kultúrszemle szerkesztői tették lehetővé és segítségükkel irodalmi estéket rendeztek Békéscsabán, Nyíregyházán, Debrecenben, Budapesten, Kecskeméten, Szegeden és Hódmezővásárhelyen. Kollektív irodalmi fellépésüket Magyar-

országon mindenütt megértéssel fogadták, sőt a magyar fővárosban tartott irodalmi estjüket a magyar rádió is közvetítette.

Magukkal hozták munkásságuk reprezentatív dokumentumát, a «Lát-határ» közreműködésével megjelentetett «Új erdélyi antológiát». Ebben tizenöt fiatal erdélyi magyar író szerepel. Névszerint: Abafáy Gusztáv, Bözödi György, Dsida Jenő, Flórián Tibor, Jékely Zoltán, Kiss Jenő, Kolozsvári G. Emil, Kováts József, Nagy István, Szabédi László, I. Szemlér Ferenc, Szenci László, Varró Dezső, Vásárhelyi Z. Emil és Wass Albert. Az antológiában — amelyet Abafáy Gusztáv, Jancsó Elemér dr., I. Szemlér Ferenc — tehát hat fiatal erdélyi magyar költő, hét elbeszélő és egy tanulmányíró arca tűnik fel és az olvasóban önkéntelenül is felvetődik a kérdés, vajjon tökéletes-e ez a nemzedéki arc, amelyet ez az új antológia tár elénk.

A nemzedéki mennyiség szempontjából nem mondható egészen tökéletesnek, mert azt a látszatot igyekeznek kelteni, mintha Erdély reprezentatív fiatal magyar költői számszerint csak hatan lennének, holott Transzszilvánia fiatal költőnemzedéke ma legkevesebb tizenkét fiatal tagból áll. Hatan természetesen kimaradtak. Ezek Ormos Iván, Illésné-Sass Jolán, Mérei Viktor, Eröss Aldfréd dr., Széfeddin Sefket bey, Méliusz József. Pedig születésüknél fogva ők is ehhez az irodalmi korosztályhoz tartoznak és úgyszólván valamennyiük mögött van olyan irodalmi múlt — ha nem régibb — mint az antológiában szereplő költők mögött. Antológia szerkesztésénél nem szabad egy írói klikk kizárólagos szerepeltetésére törekedni, hanem minden igyekevesnek arra kell irányulnia, hogy az antológia minél tökéletesebb legyen úgy mennyiségileg, mint minőségileg.

Azonban a nemzedéki minőség szempontjából sem mondható tökéletesnek az antológia. Vonatkozik ez elsősorban a fiatal elbeszélőkre — akik közül szintén kimaradt a nemrég elhunyt Koós-Kovács István — mert írásaiból kiérezni, hogy ez az első erdélyi magyar írónemzedék, amely már nem teljesen magyar milliőben és nem teljesen magyar kultúrán nőtt fel. Az impériumváltozás utáni erdélyi iskola érthető okokból magyar kultúralapot már nem nyújthatott számára. Erről azonban ez a nemzedék nem tehet, mert bele született a nemzetkisebbségi sorsba.

De éppen azért, mert ez az első erdélyi magyar írónemzedék, amelyben gyermekkorra óta élménnyé vált a nemzetkisebbségi sors és a társadalmi igazságtalanság, azt remélné az ember, hogy egy ilyen antológiában, úgy a nemzetkisebbségi problémának, mint a szociális kérdésnek művészi visszatükröződését, illetve megörökítését találja meg. Annál is inkább, mivel ennek a nemzedéknek minden egyes tagja a mezítelen kisebbségi valóságábrázolást hirdeti.

E helyett azonban az antológia prózai részében érthetetlen témaszegénységgel találkozunk. A megírott témákban pedig cselekményhiánnyal és fecsegéssel. A novellák olvasása közben az ember hirtelen nem is tudja, hogy tulajdonképpen még elbeszélést olvas-e, vagy már valamilyen csevegésbe kezdett. A novellairók bőbeszédűek. Sokat akarnak mondani — bár lényeges mondanivalójuk kevés — és mondókájukat nem tudják keretbe szorítani.

Érthetetlen, hogy az elbeszélések szereplői úgyszólván valamennyien lelkileg kiegyensúlyozatlan beteg emberek. Nagyon természetes, hogy a nemzetkisebbségi életsors, a kisebbség érzése, a napi izgalom, a bizonytalanság, s a túlfeszített idegállapot következtében sokan akadnak olyanok, akiknek lelki egyensúlya felborul, de kétségbevonjuk azt, hogy az az egyetlen témakör,

amellyel érdemes egy a fejlődése kezdetén lévő fiatal erdélyi magyar író-nemzedéknek foglalkozni.

Az antológia összeállítása tehát nem a legszerencsésebb, ami még korántsem jelenti azt, hogy a benne szereplő írók értékét és tehetségét kétségbevonnánk. Sőt tudomásunk van arról, hogy ezeknek a fiatal íróknak megjelentek már az antológiában leközölt írásaikon kívül is olyan elbeszélések és költeményeik is, amelyek tehetségüket és értékességüket igazolták. Kiemelkedő író azonban csak kettőt találunk közöttük. Ezek: a lírában Kiss Jenő; a prózában pedig: Wass Albert. A többi még kiforratlan egyéniség.

A második erdélyi magyar írónemzedék antológiája fogyatékoságai ellenére is érdekes kisebbségi dokumentum, amelyből az utódok megtudják majd, hogy Transzszilvániában az Úrnak 1937-ik és a nemzetkisebbségi élet 18-ik évében így írt egy magát antitranszilvánistának és második írói nemzedéknek valló zárt írói csoport.

NEM SZIN A SZÜRKE.

*Jönnek az éjek, múlnak az éjek.
Kék karikákat vés rám a hajnal.
Szemeim gödrök. Rútak és mélyek.
Hogy mosolyogjak kiásott arccal?*

*Nem vagyok rossz se, nem vagyok jó se.
Haragom nincsen, mosolyom sincsen.
Nincs rajtam szép se, nincs rajtam folt se.
Érzem hiába, hiába minden.*

*Ide fehéren, oda sötéten
kellene menni. Nem szín a szürke.
Feketém: rőtes. Fehérem: ében.
Színemet angyal és ördög szülte.*

*Azt se tudom már, most merre tartsak.
Patás a lábam, galamb a szívem.
Kék szemem gödrén: fekete varjak —
tudom hiába, hiába minden.*

*Nem vagyok ébren, el sose alszom.
Élőn halódok, halottan élek.
Kárhozott lélek most már az arcom.
S arcom helyére kiült a Lélek.*

*Telnek a percek, múlnak az évek.
Engemet nem áld s nem ver az Isten.
Földig se érek, édig se érek.
Hiába minden, hiába minden.*